
„VIVAT MAJ! PIĘKNY MAJ!”, CZYLI RZECZ O PIERWSZEJ POLSKIEJ KONSTYTUCJI.

Dodatkowe materiały do tematu zajęć

Kamila Lutek-Urbaniak

WSKAZÓWKI BIBLIOGRAFICZNE

Opracowania i artykuły

- Adamkiewicz S., *Referendum nad Konstytucją 3 maja*, źródło: <https://histmag.org/Referendum-nad-Konstytucja-3-maja-7893>.
- Adamkiewicz S., *Konstytucja 3 maja – wola narodu czy zamach stanu?*, źródło: <https://histmag.org/Konstytucja-3-maja-wola-narodu-czy-zamach-stanu-6646>.
- *Dokumenty naszej tradycji 1791. Konstytucja 3 maja*, oprac. J. Łojek, Lublin 1981.
- Nawrot. D., *Obchody pierwszej rocznicy Konstytucji 3 Maja w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć” nr 16, Warszawa 2000, s. 67-75.
- Storożyński A., *Kościuszko księżę chłopów*, Warszawa 2018, (szczególnie rozdziały: X. Pierwsza konstytucja w Europie i polska rewolucja, s. 221-253; XI. Arystokraci zdrajcy, s. 254-287).
- *Stanisław August Poniatowski*, red. B. Gutowski, M. Gutowska, W. Kalwat, Z. Zielińska, Warszawa 2010 (z serii Władcy Polski).
- Ugniewski P. *Jak uchwalono Konstytucję 3 Maja*, źródło: <https://muzhp.pl/pl/c/1323/prof-piotr-ugniewski-jak-uchwalono-konstytucje-3-maja>
- Wesołowski J., *Kościuszko bohater dwóch kontynentów*, Kraków 2017 (szczególnie rozdział III. W Armii Koronnej Rzeczypospolitej, s. 68-99).
- Wiśtockie S.A., *Kościuszko, Król i 3 Maja*, „Niepodległość i Pamięć” nr 16, Warszawa 2000, s. 59-66.
- Zajewski W., *Józef Wybicki i sprawa konstytucji 3-go maja*, Gdańsk 1991.
- Zielińska Z., *Stanisław August Poniatowski i Konstytucja 3 maja*, źródło: <http://muzhp.pl/pl/c/588/stanislaw-august-poniatowski-i-konstytucja-3-maja>
- Zielińska. Z., *Targowica. Co każdy powinien wiedzieć o konfederacji, która stała się symbolem zdrady*, źródło: <https://twojahistoria.pl/2017/11/23/targowica-co-kazdy-powinien-wiedziec-o-konfederacji-ktora-stala-sie-symbolem-zdrady/>

Zbiory cyfrowe

- Kolekcja zbiorów związanych z Konstytucją 3 maja w cyfrowej Bibliotece Narodowej POLONA, źródło: <https://polona.pl/collections/institutions/1/konstytucja1791,NDI00DQ1MDY3MDg0MDE2NzYx0Q/?sort=score%20desc>
- Rękopis Konstytucji 3 maja na stronach Archiwum Głównego Akt Dawnych, źródło: http://agad.gov.pl/?page_id=1675
- Internetowy Polski Słownik Biograficzny (hasła: Stanisław August Poniatowski; Franciszek Ksawery Branicki, Seweryn Rzewuski, Stanisław Szczęśny Potocki) źródło: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/Home>
- Platforma edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki - Reformy państwa w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego, źródło: <https://epodreczniki.pl/a/reformy-panstwa-w-czasach-stanislaw-augusta-poniatowskiego/Di3e-8Z6mH>

ZAŁĄCZNIK NR 5 - DRUŻYNA I

Przez cały rok 1789 trwały w Sejmie dyskusje nad przyszłym ustrojem Rzeczypospolitej, a w łonie środowisk decydujących o pracy Sejmu – narady nad projektem przyszłej Ustawy Rządowej. W sierpniu 1790 r. przedstawiono Sejmowi Projekt o Formie rządu, obszerny manuskrypt [rękopisu] obejmujący 658 artykułów, regulujących wszystkie sprawy publiczne Rzeczypospolitej. Głównym autorem tego projektu był najpewniej marszałek litewski Ignacy Potocki (1750-1809), najbardziej utalentowany polityk epoki Sejmu Czteroletniego i faktyczny szef stronnictwa patriotycznego. Z tego to projektu wywieść się miała w końcu Konstytucja 3 Maja. O sprawę autorstwa głównych idei i samego tekstu Konstytucji toczyć się miała przez wiele lat poważna dyskusja wśród historyków. Najwybitniejszy współczesny znawca problemów Konstytucji, Bogusław Leśnodorski, za głównego autora uznał przede wszystkim Ignacego Potockiego. Wybitny znawca dziejów XVIII w., Emanuel Rostworowski, kładzie natomiast główny nacisk na udział Stanisława Augusta Poniatowskiego w przygotowaniu projektu, osobisty lub za pośrednictwem swojego sekretarza Księdza Scypiona Piattoli. Obaj ci autorzy zgodnie jednak uznają istotny udział Hugona Kołłątaja w przygotowaniu Ustawy Rządowej. Do sprawy rzeczywistego autorstwa Konstytucji 3 maja wnosi ważne dane jeden z listów Stanisława Augusta w tej kwestii, pisany do pościa polskiego z Petersburga, Augustyna Deboli, 4 maja 1791 r.: „Od dziewięciu miesięcy – a więc od początku sierpnia 1790 r. – Potocki i Małachowski marszałkowie zaczęli o tym ze mną traktować. Aż do Bożego Narodzenia wątpiłem o szczerości, wątpiłem de possibilitate [w możliwość] rzeczy. Gdy tandem [jednak] widziałem, że można wierzyć, wziąłem się szczerze do roboty”. Z tego oświadczenia wynika jasno, że nie król, lecz Ignacy Potocki był inicjatorem ustawy, chociaż udział Stanisława Augusta w ostatecznym przygotowaniu dzieła jest niewątpliwy [pewny].

(źródło: *Dokumenty naszej tradycji 1791. Konstytucja 3 maja*, oprac. J. Łojek, Lublin 1981, s. 27-28)

Pytania do tekstu:

1. Czym jest Ustawa Rządowa?
2. Kim był Ignacy Potocki?
3. Kiedy powstał i czego dotyczył Projekt o Formie rządu?
4. Kogo uważa się za inicjatora prac nad Konstytucją?
5. Wymień głównych twórców Konstytucji 3 maja?
6. Jaką rolę odegrał król Stanisław August Poniatowski w pracach nad dokumentem?

W połowie grudnia 1790 r. nastąpiło w dziejach Sejmu Czteroletniego ważne wydarzenie: ponieważ kadencja sejmku 1788 r. (z mocy prawa dwuletnia) dobiegła końca, trzeba było przeprowadzić nowe wybory. Aby jednak nie zrywać tradycji sejmku lat 1788-1790, postanowiono nowych posłów dołączyć do składu dotychczasowej Izby Poselskiej, podwajając w ten sposób skład Sejmu. Miało to duże znaczenie dla dalszej historii obrad sejmowych. Z wyborów 1790 r. (16 grudnia) weszli do Sejmu w ogromniej większości posłowie młodzi, o świątliwych i postępowych poglądach politycznych. Ich udział w pracach Sejmu miał dla całego dzieła ustawodawczego lat 1791-1792 ogromne znaczenie. Odtąd sprawy przygotowania nowej Ustawy Rządowej przebiegały stosunkowo sprawnie i szybko. Udział króla w działaniach grupy posłów i ministrów, zdecydowanych doprowadzić do skutku zasadniczą reformę ustroju Rzeczypospolitej, dodawał tym wysiłkom powagi i znaczenia politycznego. Sprawa przeszła przez kilka etapów aż do przygotowania projektu końcowego, wreszcie w kwietniu 1791 r. stało się wszystko problemem nagłym i wymagającym decyzji natychmiastowych. Wiadomości z Londynu docierały w tych latach do Warszawy ze znacznym opóźnieniem. Wydawało się, że wojna potrójnej koalicji z Rosją wybuchnie lada dzień – a w takiej sytuacji konieczne było wyposażenie Rzeczypospolitej w nową konstytucję, zapewniającą sprawne działanie władz ustawodawczych i wykonawczych. [...]

[...] Po przerwie wielkanocnej Sejm wznowił obrady dnia 2 maja 1791 r. Na tym posiedzeniu zjawili się niewielu posłów i senatorów, dyskutowano mało istotne sprawy skarbowe. Następne posiedzenie wyznaczono na dzień 5 maja, kiedy oczekiwano w Warszawie już całego składu Sejmu. Wiadomo było jednakże, iż znajdują się wtedy w stolicy także wszyscy członkowie opozycyjnego i prorosyjskiego stronnictwa malkontentów. Przywódcy stronnictwa patriotycznego zdecydowali się przyśpieszyć próbę uchwalenia nowej Ustawy Rządowej. Wyzaczyli posiedzenie Sejmu na dzień 3 maja.

(źródło: *Dokumenty naszej tradycji 1791. Konstytucja 3 maja*, oprac. J. Łojek, Lublin 1981, s. 28-30)

Pytania do tekstu:

1. Co wydarzyło się w grudniu 1790 r. oraz co w zaistniałej sytuacji postanowiono zrobić?
2. Dlaczego od grudnia 1790 r. sprawy przygotowania Konstytucji przebiegały sprawnie i szybko?
3. Dlaczego w kwietniu 1791 r. postanowiono przyspieszyć pracę nad Ustawą Rządową?
4. Czy w dniu 2 maja wydarzyło się coś ważnego? Pamiętaj o uzasadnieniu swej odpowiedzi.
5. Dlaczego postanowiono przyspieszyć próbę uchwalenia Konstytucji?

ZAŁĄCZNIK NR 7 - DRUŻYNA III

[...] W nocy z 2 na 3 maja 1791 r. w pałacu radziwiłłowskim przy ul. Krakowskie Przedmieście w Warszawie [dzisiaj gmach Rady Ministrów] zebrali się wszyscy wtajemniczeni w plan swoistego [nietypowego] zamachu stanu członkowie Sejmu. Odczytano im ostateczny tekst projektu ustawy, która miała przejść do historii jako Konstytucja 3 maja. Podobno ktoś zażądał dyskusji i podawał w wątpliwość niektóre sformułowania projektu, ale powszechny entuzjazm stłumił tę opozycję. Najbardziej zdecydowani przeszli [prześli] tej nocy z pałacu radziwiłłowskiego do pobliskiego mieszkania Stanisława Małachowskiego. Tamże ułożono tekst solidarnego zobowiązania politycznego, który nazwano „Asekuracją”: *W szerszej chęci ratunku Ojczyzny, w okropnych na Rzeczpospolitą okolicznościach, projekt pod tytułem „Ustawa Rządowa”, w ręku jaśnie wielmożnego marszałka sejmowego i konfederacji koronnej złożony, do jak najdzielniejszego popierania przyjmuję, zaręczając to nasze przedsięwzięcie hasłem miłości Ojczyzny i słowem honoru, co dla największej wiary podpisami naszymi stwierdzamy w Warszawie dnia 2 maja 1791 r.*

Pierwsze podpisy pod „Asekuracją” złożyli: marszałek Stanisław Małachowski; biskupi Józef Rybiński i Adam Krasiński oraz marszałek Ignacy Potocki. Ogółem podpisało tej nocy owo decydujące zobowiązanie polityczne 87 członków Sejmu. Z takim przygotowaniem stronnictwo patriotyczne przystąpiło do działania na Zamku, w Sali obrad Sejmu, dnia 3 maja 1791 r. [...] O godz. 11.00 wszedł na salę król i rozpoczęła się historyczna sesja sejmowa. Marszałek Małachowski oddał głos posłowi Tadeuszowi Matuszewiczowi, który w imieniu sejmowej deputacji interesów zagranicznych [zagranicznych przedstawicieli państwa] przedstawił lzbie fragmenty raportów posłów polskich za granicą, informujące o groźbie nowego zamachu na niepodległość i całość Rzeczypospolitej. Jedynym na to ratunkiem – wykazał mówca – jest radykalna reforma ustroju państwa.

(źródło: *Dokumenty naszej tradycji 1791. Konstytucja 3 maja*, oprac. J. Łojek, Lublin 1981, s. 30-31)

Pytania do tekstu:

1. Gdzie odbyło się tajemnicze spotkanie wybranych posłów w nocy z 2 na 3 maja 1791 r. i o czym wtedy dyskutowano?
2. Gdzie przenieśli się najwięksi entuzjaści Konstytucji?
3. Czym była „Asekuracja” i czego dotyczyła?
4. Wymień pierwsze osoby, które podpisały się pod „Asekuracją” i ile w sumie znalazło się pod nią podpisów?
5. Jakiego argumentu użyto, aby przekonać zebranych do radykalnej reformy ustroju państwa?

[...] Doszło w międzyczasie do dramatycznej sceny. Poseł Jan Suchorzewski, świadomy przygotowań do radykalnej decyzji w sprawach ustrojowych, a zaniepokojony nieobecnością znacznej części swoich politycznych przyjaciół, zerwał się do protestów. W namiętnym przymówieniu usiłował zakwestionować całe postępowanie Sejmu. Gdy argumenty jego nie zyskały ogólnej aprobaty [poparcia], przy następnym swoim wystąpieniu wyciągnął na salę obrad swego kilkuletniego syna, demonstrując determinację [okazując chęć] zabicia własnego dziecka na oczach Izby, aby tylko nie dożyło ono „okresu tyranii” w Rzeczypospolitej. Z trudem okiełznano [powstrzymano] szaleńca. Po wypowiedzi Matuszewicza Stanisław August wniósł o odczytanie projektu *Ustawy Rządowej*.

[...] Dyskusja w Sejmie dnia 3 maja 1791 r. trwała ponad 6 godzin i wydawała się wielu obserwatorom – a była chyba rzeczywiście – zbyt rozwlekła, jak na sytuację polityczną zmuszającą do uchwalenia ustawy o najwyższym znaczeniu dziejowym. Dopiero pod wieczór podniosły się w Sali okrzyki: *Vivat król, vivat nowa konstytucja!*. Znowu usiłował protestować fanatyk Suchorzewski. Usunięto go z Sali nie bez pewnego naruszenia nietykalności osobistej; skarżył się potem, że go dnia 3 maja na Zamku bito i deptano. W atmosferze ogromnego uniesienia patriotycznego Stanisław August złożył przysięgę na *Konstytucję*. Ogół sejmujących pośpieszył z Zamku do pobliskiej Katedry św. Jana. W świątyni zakończył się uroczystości polityczne związane za zmianą ustroju Rzeczypospolitej. Jest faktem, że nad *Ustawą Rządową* nie przeprowadzono formalnego głosowania, sumującego vota [głosy] pozytywne i rejestrującego głosy negatywne. Zdecydował ogólny nastrój dnia, entuzjazm sali sejmowej i wielotysięcznych tłumów zgromadzonych na ulicach Warszawy. *Konstytucja 3 Maja* została w tej sytuacji przyjęta jednomyślnie, pozornie bez sprzeciwu. Dopiero nazajutrz, 4 maja, przeciwnicy *Ustawy Rządowej* przystąpili do realnych działań politycznych. Dwudziestu ośmiu członków Sejmu wniósł przeciwko *Konstytucji 3 Maja* formalny protest do akt grodzkich miasta Warszawy [...].

(źródło: *Dokumenty naszej tradycji 1791. Konstytucja 3 maja*, oprac. J. Łojek, Lublin 1981, s. 31-32)

Pytania do tekstu:

1. Kto wyraził największy sprzeciw wobec proponowanych zmian 3 maja 1791 r?
Jakich ta osoba użyła argumentów i co zrobiła?
2. W jakich okolicznościach uchwalono konstytucję?
3. Jaka panowała atmosfera w Warszawie w dniu 3 maja 1791 r.?
4. Gdzie zakończyły się uroczystości polityczne z dnia 3 maja 1791 r.?
5. Co wydarzyło się w dniu 4 maja?

ZAŁĄCZNIK NR 9

MATERIAŁY DO POGADANKI: KONSTYTUCJA 3 MAJA - ECHO O JEJ USTANOWIENIU I OPINIE WIELKICH TEGO ŚWIATA

Konstytucję 3 maja, wkrótce po jej wprowadzeniu, podziwiała cała liberalna Europa. Wychwalał ją, jako przykład pokojowych przekształceń ustrojowych, twórca nowoczesnego konserwatyzmu Edmund Burke (1729–1797), pozytywnie oceniała ją „Gazeta Lejdejska”, ciepłe słowa dla Konstytucji znajdowano w salonach Wiednia. Przychylnie spoglądał na nią papież Pius VI (1775–1799); nawet król Prus, Fryderyk Wilhelm II (1786–1797), przysłał list gratulacyjny. Ówczesny ambasador Stanów Zjednoczonych w Paryżu, a późniejszy prezydent (1801–1809), demokrata Thomas Jefferson, napisał, że świat ówczesny uzyskał trzy konstytucje godne pamięci i szacunku, w kolejności ich ustanowienia: amerykańską, polską i francuską.

(źródło: Broszura pt.: *Konstytucja 3 maja (1791). Pierwsza w Europie nowoczesna konstytucja przyjęta w sposób demokratyczny*, wydana przez Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie s. 16)

Pierwsze wzmianki o uchwaleniu Konstytucji 3 maja pojawiły się w „Nouvelles Extraordinaires de Divers Endroits” czyli w tzw. „Gazecie Lejdejskiej” już 15 maja, a w numerze z 20 maja aż trzy artykuły relacjonowały jej uchwalenie. Informacje w angielskich gazetach – najpierw w „The Times” i w „The Morning Chronicle” były już 20 maja, a następna, w „The London Gazette”, 21 maja, czyli 17 i 18 dni od jej ustanowienia. Także paryska „Gazette Nationale ou la Moniter Universel” pisała o tym 22 maja. W czerwcu aż trzy gazety brytyjskie zamieściły przetłumaczony cały tekst konstytucji: „The Star”, „The Morninig Chronicle” i „The Lloyd’s Evening Post”. Był to sukces Franciszka Bukatego (polskiego ambasadora w Londynie), który zorganizował tłumaczenie Ustawy Rządowej; została ona też opublikowana w postaci książki, u wydawcy Johna Debretta. Tłumaczenie francuskie tekstu Konstytucji zamieszczał wychodzący w Warszawie „Journal Hebdomadaire de la Diète” w kolejnych numerach od 6 lipca do 3 sierpnia 1791 r.

(źródło: Broszura pt.: *Konstytucja 3 maja (1791). Pierwsza w Europie nowoczesna konstytucja przyjęta w sposób demokratyczny*, wydana przez Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie s. 17)

Franciszek Essen, poseł saski w Warszawie:

„Nie mogę inaczej ocenić tej rewolucji, jak tylko uznać ją za rozpaczliwy krok, gdyż naród był przeświadczony o grożącym mu niebezpieczeństwie. Jestem pewien, że owa rewolucja przysporzy nam wielu kłopotów i trudności”.

(źródło: <https://www.agrofakt.pl/znani-ludzie-o-konstytucji-3-maja/>)

Pruski minister spraw zagranicznych Ewald Friedrich von Hertzberg:

„Polacy zadali śmiertelny cios monarchii pruskiej wprowadzając dziedziczność tronu i konstytucję lepszą od angielskiej. Sądzę, że Polska prędzej czy później odbierze nam Prusy Zachodnie, być może i Wschodnie. W jaki sposób bronić naszego państwa, otwartego od Kłajpedy po Cieszyn, przeciw narodowi licznemu i dobrze rządzonemu?”

(źródło: <https://platforma.historiadlapolonii.pl/lessons/display/47/3>)

Katarzyna II - caryca Rosji:

„Przemiana rządu w Polsce, jeżeli tylko nabierze stałej siły i działalności, nie może być korzystną dla ich sąsiadów; to rzecz niewątpliwa. Dlatego takowa zmiana zmusza nas obmyśleć wcześniej sposoby ku odwróceniu niebezpieczeństw, któremi nam zagraża państwo to, tak bogate w środki liczne i potężne”.

(Cytaty: Z. Zielińska, *Ostatnie lata Rzeczypospolitej*, Warszawa 1986)

Katarzyna II – caryca Rosji:

„Co za konstytucja! Będąc otoczonymi od trzech mocnych sąsiadów deklarować wolnymi chłopów, którzy przyjdą na grunt polski! Ca za myśl! To by przeprowadziło do Polski większą część chłopów z Białej Rusi, a resztę by u mnie bałamucili”

(źródło: *Dokumenty naszej tradycji 1791. Konstytucja 3 maja*, oprac. J. Łojek, Lublin 1981, s. 39)

Karol Marks, niemiecki socjolog i działacz rewolucyjny:

„Przy wszystkich swoich brakach konstytucja ta widnieje na tle rosyjsko-prusko-austriackiej barbarii, jako jedyne dzieło wolnościowe, które kiedykolwiek Europa Wschodnia stworzyła. A wyszło ono wyłącznie z klasy uprzywilejowanej, ze szlachty. Historia świata nie zna żadnego innego przykładu podobnej szlachetności szlachty.”

(źródło: <https://www.agrofakt.pl/znani-ludzie-o-konstytucji-3-maja/>)
